

Hoe gaat het met onze Nederlandse rassen?

In dit artikel beschrijven we hoe het gaat met de Nederlandse rassen en wat de omvang van de populaties is. Daarnaast schetsen we de achtergrond van het mondiale beleid en geven we informatie over unieke eigenschappen van een ras.

Fokkers hebben de afgelopen eeuw unieke rassen gefokt. Veel rassen hebben een cultuurhistorische waarde en hebben eigenschappen waar we misschien in de toekomst baat bij hebben. Soms zijn ze gewoon mooi om naar te kijken. We willen daarom de diversiteit aan rassen en hun genen niet verloren laten gaan. Kruisen met andere rassen, dierziekten en bedrijfsbeëindigingen kunnen rassen bedreigen in hun voortbestaan.

Mondiaal beleid

De genetische diversiteit van landbouwhuisdierrassen staat wereldwijd onder

druk. De Wereld Voedselorganisatie van de Verenigde Naties (FAO) inventariseert onder andere de wereldwijd aanwezige diversiteit in diersoorten voor voedselproductie en landbouw (FAO State of the World's Animal Genetic Resources). De vijf wereldwijd meest gehouden diersoorten zijn: het rund, het schaap, het varken, de geit en de kip. De grootste aantallen geiten, varkens en kippen zijn te vinden in Azië en met name Zuid-Amerika heeft veel rundvee. Om verlies van diversiteit tegen te gaan zijn afspraken gemaakt. Hieruit is een mondiaal actieplan voor behoud en duurzaam gebruik van diversiteit in landbouwhuis-

dieren (FAO Global Plan of Action for Animal Genetic Resources) voortgekomen. Ook Nederland is hier actief bij betrokken. Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) ondersteunt het ministerie van LNV hierbij en werkt nauw samen met stamboeken, rasverenigingen, Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) en het fokkerijbedrijfsleven.

Variatie binnen en tussen rassen

Genetische erosie of verlies van genetische diversiteit treedt niet alleen op door het verdwijnen van rassen, maar ook wanneer in een ras de verwantschap tussen dieren te sterk toeneemt. De wereldwijde trend is overduidelijk; hoogproductieve rassen zijn commercieel zeer succesvol, waardoor ze lokale rassen steeds verder verdringen. In Nederland is hierdoor een aanzienlijk aantal rassen zeldzaam geworden. Er is voortdurend aandacht nodig voor een brede selectie en inzet van ouderdieren. Houden we genoeg variatie in ouderdieren en kunnen we de verwantschap in de populatie laag genoeg houden om inteeltproblemen te voorkomen? Besteden we in de keuze van de fokdieren genoeg aandacht aan gezondheid, vruchtbaarheid en levens-

Tabel 1 – Risicoclassificatie voor zeldzame huisdierrassen volgens de FAO-norm

classificatie status	vrouwelijke fokdieren	mannelijke fokdieren
normaal	> 10.000	
onzeker	< 10.000	
kwetsbaar	< 5000	
bedreigd	< 1000	< 20
kritiek	< 100	< 5

ras	aantal vrouwelijke fokdieren in 2002	aantal mannelijke fokdieren in 2002	aantal vrouwelijke fokdieren in 2007	aantal mannelijke fokdieren in 2007	aantal fokkers in 2007	status in 2007
rund						
Holstein Friesian (zwartbont en roodbont)	1.650.000		1.138.648			normaal
Groninger blaarkop	2165	38	2366		65	kwetsbaar
Brandrood rund	100	30	454	66	55	bedreigd
Fries-Hollands (zwartbont)	5700		3500			kwetsbaar
Fries-Hollands (roodbont)	119	43	200		64	bedreigd
Witrik-kleurslag (op melkvee- of vleesveebasis) *1	1000	39	60		38	bedreigd
Lakenvelder	1700	80	1200	35	320	bedreigd
Mrj	30800		15.000			normaal
Verbeterd roodbont			945			kwetsbaar

*1 De witrik is geen ras, maar een kleurslag, voor de telling is een andere basis gebruikt.

Tabel 2 – Aantal en status van de Nederlandse runderrassen in 2002 en 2008

ras	aantal vrouwelijke fokdieren in 2002	aantal mannelijke fokdieren in 2002	aantal vrouwelijke fokdieren in 2007	aantal mannelijke fokdieren in 2007	aantal fokkers in 2007	status in 2007
paard						
Gelders paard	500	10	2250 *2		10	kwetsbaar
Tuigpaard					33	kwetsbaar
Trekpaard	1100	50	1078		46	kwetsbaar
Groninger paard	200	14	420		36	100 bedreigd
Fries paard			20000		90	7000 normaal
rijpaard (spring- en dressuurpaarden)					260	normaal

*2 Door een andere telling zijn 2250 merries opgegeven, deze krijgen lang niet allemaal een veulen.

Tabel 3 – Aantal en status van de Nederlandse paardenrassen in 2002 en 2007

duur? De rasverenigingen en fokkersclubs hebben hierin een belangrijke taak. Ter ondersteuning van deze rasverenigingen en fokkersclubs vervult de SZH een koepelfunctie om het behoud van oorspronkelijke Nederlandse rassen te bevorderen. Wanneer we kijken naar het huidige aantal rassen in Nederland (FAO State of the World's Animal Genetic Resources) lijkt de diversiteit toe te nemen. Dit geeft een vertekend beeld. Het is van belang om niet alleen naar het aantal rassen te kijken, maar ook naar de omvang van rassen en de oorsprong. Het grote aantal rassen in Nederland wordt vooral veroorzaakt door de import van buitenlandse rassen die met een klein aantal dieren in Nederland worden gehouden. Daarnaast voegt een ras dat

ontstaan is door het kruisen van twee ouderrassen minder toe aan de totale diversiteit dan een volledig onverwant ras. En een ras waarvan alle dieren samen van een paar vaderdieren afstammen, herbergt in de regel minder biodiversiteit dan een groot ras met vele duizenden vaderdieren. Verder is een ras waarvan in het buitenland grote aantallen aanwezig zijn op wereldschaal minder snel bedreigd dan een uniek Nederlands ras. De rasindeling kan verfijnd worden door, behalve naar populatiegrootte, ook naar oorsprong, leeftijd en gebruik te kijken. Rassen kunnen naar herkomst (Nederlands, buitenlands), naar leeftijd (oud ras < 1920, modern kruisingsproduct) en naar gebruik (industriële productie, extensieve productie, natuurbeheer of

hobby) worden ingedeeld. Over het algemeen wordt elke diersoort gedomineerd door één of enkele rassen, bijvoorbeeld 98% van de melkveestapel in Nederland bestaat uit Holstein Friesians.

FAO-risicoclassificatie

De FAO hanteert een risicoclassificatie voor de populatiegrootte van rassen, die staat weergegeven in tabel 1. Toch geeft een dergelijk getal niet altijd voldoende informatie om de werkelijke risico's in te schatten. Er zou ook moeten worden gekeken naar de populatietrend (groei of achteruitgang en het percentage zuivere fok) en de achterliggende redenen. In de praktijk is er vaak sprake van een scheve seksratio. Daarnaast kunnen er zaken spelen als selectie

Koppel Swifterschapen

ras	aantal vrouwelijke fokdieren in 2002	aantal mannelijke fokdieren in 2002	aantal vrouwelijke fokdieren in 2007	aantal mannelijke fokdieren in 2007	aantal fokkers in 2007	status in 2007
schaap						
Zwartbles	2500	250	2500	170	260	kwetsbaar
Drents heideschaap	1312	87	2658	201	100	kwetsbaar
Schoonebeeker	1277	23	1477	70	35	kwetsbaar
Blauwe Texelaar	3500	250	4620	263	275	kwetsbaar
Mergellandschaap	600	35	579	57	40	bedreigd
Kempisch heideschaap	1544	30	1802	44	7	kwetsbaar
Nederlands melkschaap (Zeeuws en Fries)	5500	110	7681	740	48	onzeker
Veluws heideschaap	1400	60	1400	70	7	kwetsbaar
Texelaar			30000	2000	950	normaal
Noordhollander			2074	103	38	kwetsbaar
Blessumer			4800	60	15	kwetsbaar
Swifter			13954	607		normaal
Flevolander			1800		40	kwetsbaar
geit						
Nederlandse landgeit	1600	375	1923	293	150	kwetsbaar
Nederlandse dwerggeit			4000	150	400	kwetsbaar
Nederlandse bonte geit			499	133		bedreigd
Nederlandse witte geit			1882	242		kwetsbaar
Nederlandse Toggenburger geit			500	162		bedreigd

Tabel 4 – Aantal en status van de Nederlandse schapen- en geitenrassen in 2002 en 2007

(zoals bij schapen op scrapie-ongevoeligheid) en het gebruik van een beperkt aantal vaderdieren die ook nog eens een heel verschillend aantal nakomelingen krijgen. Ook dierziekten, zoals de afgelopen jaren blauwtong, kunnen grote gevolgen hebben voor de aantallen fokdieren.

Overzicht Nederlandse rassen

De gegevens in de volgende tabellen zijn verkregen op basis van de enquête die de Stichting Zeldzame Huisdierrassen vorig

jaar aan de stamboeken en rasverenigingen gestuurd heeft. Hierbij zijn niet alleen de landbouwhuisdieren meegenomen, maar ook de andere diersoorten waarvoor de SZH zich inzet. De gegevens zijn aangevuld met informatie van CRV (voor rundveerasen) en van Ad Boks (voor pluimvee en eenden). De actualisering van duiven en konijnen zit nog in de pijplijn, waardoor nu geen actuele gegevens gepresenteerd kunnen worden. We gaan ervan uit dat de tellingen en schattingen betrouwbaar zijn,

echter aanvullingen zijn van harte welkom (rita.hoving@wur.nl). De definitie van populatiegrootte kan voor onduidelijkheid zorgen. Wat zijn volwassen fokdieren? Is dat het totaal aantal volwassen vrouwelijke dieren of is dat het aantal dat jaarlijks één of meerdere nakomelingen krijgt? Wij hebben het doorgegeven antwoord opgenomen. Daarnaast zijn dieren van fokkers die niet bij een rasvereniging of fokkersclub zijn aangesloten 'niet zichtbaar'.

De overzichten in de tabellen 2 tot en met 8

Tabel 6 – Aantal en status van de Nederlandse eendenrassen en de Landgans in 2002 en 2007

ras	aantal vrouwelijke fokdieren in 2002	aantal mannelijke fokdieren in 2002	aantal vrouwelijke fokdieren in 2007	aantal mannelijke fokdieren in 2007	aantal fokkers in 2007	status in 2007
eend						
Overbergse eend	30	10	15	10		kritiek
Krombekeend	110	50	75	30		bedreigd
Noord-Hollandse witborsteend	75	25	75	25		bedreigd
Kuifeend	40	20	25	15		kritiek
Kwaker	750	400	750	400		kwetsbaar
Gans						
Twentse landgans (wit en bont)	10	5	85	55		bedreigd

ras	aantal vrouwelijke fokdieren in 2002	aantal mannelijke fokdieren in 2002	aantal vrouwelijke fokdieren in 2007	aantal mannelijke fokdieren in 2007	aantal fokkers in 2007	status in 2007
pluimvee						
Hollandse kuifhoenders	130	35	100	20	10	bedreigd
Hollandse kuifhoenkrielen	150	50	135	40		bedreigd
Baardkuifhoenders	75	30	75	25	10	bedreigd
Baardkuifhoenkrielen	125	40	120	40		bedreigd
Welsumer	250	80	275	100		bedreigd
Welsumer kriel	400	150	375	125		bedreigd
Barnevelder	400	120	305	80		bedreigd
Barnevelder kriel	300	100	475	120		bedreigd
Groninger meeuw	650	150	100	50		bedreigd
Groninger meeuw kriel	180	60	120	60		bedreigd
Drents hoen	150	75	150	50		bedreigd
Drentse kriel	200	70	200	50		bedreigd
Drents hoen bolstaart			15	5		kritiek
Drentse kriel bolstaart			20	10		kritiek
Fries hoen	700	340	600	200	70	bedreigd
Fries hoen kriel	430	250	450	150		bedreigd
Lakenvelder hoen	150	50	240	80		bedreigd
Lakenvelder hoen kriel	170	60	80	25		bedreigd
Nederlandse sabelpootkriel	1800 *3	1500 *3	200	100		bedreigd
Brabanter	150	85	83	34		bedreigd
Brabanter kriel	130	60	25	35		kritiek
Kraaikop	110	50	100	40		bedreigd
Kraaikop kriel	35	15	30	10		kritiek
Uilebaard groot	200	100	200	50		bedreigd
Uilebaard kriel	135	75	70	30		bedreigd
Chaams hoen	100	50	310	60		bedreigd
Hollands hoen	130	50	140	60		bedreigd
Hollands hoen kriel	150	50	130	60		bedreigd
Assendelfts hoen	100	35	144	36		bedreigd
Assendelfts hoen kriel	90	20	30	15		bedreigd
Noord-Hollandse blauwe	250	50	280	70		bedreigd
Noord-Hollandse blauwe kriel	80	30	130	35		bedreigd
Eikenburger kriel			11	4		kritiek
Hollandse kriel, 21 kleurslagen erkend	1000	1000	1725	775	150	kwetsbaar
Schijndelaar			30	15		kritiek
Twents hoen	2000	100	425	125		bedreigd
Twentse kriel			300	100		bedreigd

*3 Waarschijnlijk een onjuistheid in de data uit 2002.

Tabel 5 – Aantal en status van de Nederlandse pluimveerasen in 2002 en 2007.

geven de status weer van de Nederlandse rassen in 2007 in vergelijking, voor de meeste rassen, tot 2002.

Rundvee

Uit tabel 2 blijkt dat alle kleine runderrassen in aantallen op dit moment stabiel blijven of groei vertonen. De Nederlandse runderrassen hebben echter wel een grote daling in aantal dieren meegemaakt. Voor de 'Holsteinisering' bestond de Nederland-

se rundveepopulatie voornamelijk uit Fries Hollands (FH), Maas- Rijn- IJssel (Mrij) en Groninger blaarkop, nu bestaat deze bijna geheel uit Holstein Friesian (HF). Het Mrij-ras zit (nog) niet in de gevarenzone. Dit komt mede doordat het ras een effectief fokprogramma heeft om genetische vooruitgang te kunnen blijven realiseren. Genetische vooruitgang is noodzakelijk om te kunnen concurreren met de grote, commerciële rassen. Voor de kleine runderras-

sen is het niet eenvoudig om nog genetische vooruitgang te boeken. Andere functies (zoals natuurbeheer) kunnen wel helpen een ras in stand te houden.

Paarden

Bij de paarden staan ook het Friese paard, het rijpaard en het tuigpaard vermeld (zie tabel 3). Dit zijn geen zeldzame rassen, maar wel rassen van Nederlandse oorsprong. Een punt van zorg binnen het

Toegevoegde waarde

In de luwte van wereldwijde kredietstormen gebeuren er op het grensgebied tussen landbouw en natuur boeiende zaken. Hier heerst niet de hectiek van de dag, maar vinden geleidelijke veranderingen plaats. De feiten zijn al lang bekend, in 2018 moet er 700.000 hectare natuur verbonden zijn in de ecologische hoofdstructuur (EHS). Deze enorme oppervlakte beslaat zowel water als land. In het begin was het de bedoeling dat alle land in deze EHS aangekocht zou worden en dan in beheer gegeven bij de grote natuurbeschermingorganisaties als Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen, maar nu wordt ook steeds meer door boeren beheerd, die zich daarvoor in agrarische natuurverenigingen hebben georganiseerd. Daarvan zijn er inmiddels 120 die gezamenlijk 60.000 hectare land beheren. Deze ontwikkeling past in het algemene beleid van landbouw om boeren inkomenssteun te geven voor activiteiten met een hoge toegevoegde waarde. Deze toegevoegde waarde kan bijvoorbeeld liggen op het gebied van dierenwelzijn, maar ook in het versterken van de biodiversiteit. Weliswaar wordt het begrip biodiversiteit nu vooral in verband gebracht met de verschillende soorten planten en vogels en hun aantallen en minder met onze inheemse landbouwhuisdieren. Toch kijkt iedere fietser of wandelaar verblijd op als hij een groep Blaarkoppen of een kudde Schoonebeekers tegenkomt. Duidelijk een versterking van de biodiversiteit met een hoge toegevoegde waarde. Het wordt tijd dat dit onder de aandacht komt van LNV en de natuurverenigingen.

Friese paard blijft de relatief hoge verwantschap doordat het ras in de vorige eeuw vanuit een heel kleine populatie opgebouwd is. Ook bij het rijpaard is er geen sprake van zeldzaamheid vanwege de grote aantallen dieren en het open karakter van de populatie. Bij de andere Nederlandse paardenrassen is er meestal wel sprake van gesloten populaties. Daarom is het beperken van verwantschap ook een belangrijk aandachtspunt.

Schape en geiten

De heideschape (zie tabel 4) handhaven zich en de melkschape zijn nu als één populatie weergegeven, waar ze in het verleden als Fries en Zeeuws melkschaap genoteerd stonden. Er zijn professionele melkschapehouders, die echter veelal niet aangesloten zijn bij een stamboek. In de tabel staan ook de jongere schape rassen vermeld, waarvan de Swifter de grootste is. De Texelaar heeft de grootste populatie en kent drie stamboeken. Bij de Landgeit is vanuit enkele exemplaren in de jaren vijftig van de vorige eeuw door een groeiende groep enthousiaste fokkers een populatie gerealiseerd die niet meer in de categorie 'bedreigd' valt.

Varkens en pluimvee

Internationaal spelen de Nederlandse bedrijven een belangrijke rol bij legghennen, vleeskuikens, varkens en rundvee. De fokkerijorganisaties van de commerciële varkens- en pluimveerassen hebben de vader- en moederlijnen in eigendom en hebben daardoor controle over het in stand houden van de verschillende lijnen. De meeste rassen en foklijnen van de Nederlandse varkensfokkerijorganisaties zijn in de jaren zestig en zeventig van de vorige

eeuw opgebouwd. Het zijn zuivere rassen, met meer dan vijftig jaar gesloten fokkerij, een belangrijk uitgangsras is het Nederlands landras. Doordat het afgelopen decennium een aantal fokkerijorganisaties samengegaan is, zijn ook de uitgangspopulaties samengevoegd. De genoemde basislijnen zijn ook veiliggesteld in de genenbank. Evenals bij varkens worden in de pluimveefokkerij steeds nieuwe lijnen ontwikkeld die beter passen bij de wensen van de markt en het productiesysteem en wordt het raszuivere uitgangsmateriaal beheerd. Naast de commerciële pluimveelijken is er in Nederland een groot aantal verschillende 'hobby'-pluimveerassen (zie tabel 5), die vaak door slechts een klein aantal fokkers gehouden worden. Een klein aantal fokkers en houders kan een risico vormen voor de continuïteit en diversiteit van de rassen in de toekomst.

Ganzen en eenden

De populaties Nederlandse rassen zijn bedreigd of kritiek. De Twentse landgans doet het nu goed, de eenden zijn minder populair geworden (zie tabel 6).

Databases

De verzamelde geactualiseerde gegevens zijn ingevoerd in de Nederlandse database (<http://efabis.nl.cgn.wur.nl>), van waaruit automatisch de gegevens naar de Europese (<http://efabis.tzv.fal.de>) en mondiale databases (<http://dad.fao.org>) doorgevoerd worden. Een overzicht van de in Nederland voorkomende populaties ofwel dierlijke genetische bronnen is tevens beschikbaar via de door CGN onderhouden site www.absfocalpoint.nl. Bij de laatste site staan ook de organisaties vermeld die aanspreekpunt zijn voor de diverse rassen.

KINDERhoek

...en het is zeldzaam!

Dit keer vertellen we vijf verhaaltjes over een zeldzaam ras. Alleen zijn de foto's die erbij horen door elkaar gehaald. Weet jij bij welk verhaaltje welke foto hoort? Als je de goede foto's bij de verhaaltjes hebt gevonden, kun je het balkje met de cijfers 1 tot en met 5 invullen. Je leest dan op welke plek je veel zeldzame schape rassen kunt vinden.

Lakenvelder (E)

Nederlandse landgeit (E)

Twentse landgans (D)

1 Deze dieren lopen op de heide. Daar eten ze gras en jonge boompjes op, die tussen de heidestruikjes groeien. Zo blijft er alleen heide over en wordt dit niet overwoekerd door gras of bomen. De heide bloeit in augustus mooi paars.

2 Deze dieren zien er heel bijzonder uit. Het is net of ze een wit laken om hebben. Ze lopen vaak in een park om een landhuis of bij een kasteel. Het is mooi als er – net als vroeger – speciaal die koeien lopen.

3 Dit dier heeft heel dikke billen, dat zijn allemaal spieren. Hij is dan ook heel erg sterk en kan goed de kar trekken van de boer, ook als die heel zwaar is!

Nederlands trekpaard (I)

Veluwe heideschape (H)

4 Dit dier waggelt een beetje als het loopt. De veren van dit dier zitten in je dekbed. Daardoor is het lekker warm in de winter.

5 Dit dier heeft horens. Je ziet ze veel op de kinderboerderij. Ze houden van klimmen en klauteren.

Oplossing van de puzzel ZH nr 2:

De acht verschillen zijn te zien aan: kroon en staart van pauw, vlek, staart en oormerk van kalf, oor van de haas, bloem, vogeltje. Sietse Jager en Klaas Jan Schipper hebben een kwartet gewonnen.